

ДВОГОЛОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЕТ

100-ЛІТТЯ СМЕРТИ ПУШКІНА

I.

Століття смерті Пушкіна дало привід до нового хаосу. Відкриває радіо і чує відчит із Москви або Києва про пролетарського поета Пушкіна. Розкладає емігрантську газету і читає про Пушкіна — державного патріота. Для одних він революціонер, для других звеличник царства, для одних — чистий мистець, до якого не доходив ні „блязня суд ні сміх юрби холодний“, для інших — палкий борець за суспільні ідеали.

Чи можливе, щоб усі ці суперечності жили в душі одної людини?

Погодити їх разом якимсь одним понадособистим світоглядом — неможливо. Виходило б, що поет — хамелеон або мішок із гаслами: тягнись те, яке кому потрібне. Ясно, що, ані по-

Олександр Пушкін.

одинокі ідеї, основані на цитатах із творів Пушкіна, не передають його справжньої душі, ані всі вони разом не складаються на загальнолюдські, державні або національні ідеали.

Пушкін був людиною, що пішла за своєю бурхливою, невгамовною уявою. Ця уява була вражлива на барвисті сюжети повні драматичної сили, і перетворювала постаті та конфлікти по-своєму. Незвичайна ясність образів і могутня сила вислову не мусіла йти в парі з ясним поглядом на минуле і сучасне.

II.

Гляньмо на ті приклади, що нам найближчі. З якою ніжністю та майстерністю передає Пушкін красу української природи та засвоює деякі впливи української народної поезії! Для цілого покоління українців „Полтава“ є твором, що нагадує їм визвольницькі історичні змагання, заступає самостійницькі гасла. Те, що говорить там Мазепа має силу бунту, визову.

Та з другого боку Пушкін уміє подразнений політичними настроями вдарити п'ястком об стіл, як якийсь генерал-губернатор. Залишіть, мовляв, ви там усі спори славян матушці Росії, вона вже зуміє поладнати їх так, що всі славянські ріки зіллються в одному російському морі. А ні, то...“ І Пушкін уміє промовляти тоном володарів так, якби ніколи не бунтувався проти їх насильства. Щобільше: він не бачить ні раз різниці між силою і насильством. Недурно паніє від успіхів Наполеона!

І саме те його захоплення для великого будівничого держави Петра Великого дає право росіянам витати в ньому національного поета. Царська Росія ставить нині його бюст поруч двоголового орла, так само як совітська поруч — серпа і молота. Свобода у Пушкіна має справді дві голови одного вірла, що розбиває клітку та лине під хмари і другого, що Прометееві видзьобує печінку.

III.

Пригадаймо такі прості факти як ті, що Пушкін мав вдачу шибайголови, богемиста, сальонового денді, і не один свій твір кидав на стіл так само, як рукавички або випиту чарку. Між його критиками і досі незакінчений спір, чи „Евгеній Онегін“ таки не найбільший його твір, більший від „Мідного вершника“. Якже-ж можна всі ті найбільше суттєві риси вдачі людини зводити до маловажних, перемальовувати їх на кольори національного та державного прапора? Навіть душа геніального поета це не той циліндр прстидигітатора, з якого раз-за-разом можна витягати — китицю цвітів, голуба і гострий ніж.

На святочній академії в честь Пушкіна у Парисській Сорбоні найбільший сучасний французький поет Поль Валері питався з дискретною іронією, що зробити з теорією раси, коли Пушкін національний російський поет? Адже Пушкін мав у собі абісінську кров...

На те, що роблять із творами поетів політики, коли поети вже лягли у гробі, — нема ніякої ради. Вчинки і слова великих релігійних реформато-

рів теж перемінюються занадто часто у глум, коли з них починають практичну користь тягнути виховники та проповідники, далекі від проголошуваних ними ідеалів. Пушкін — найбільший європейський байроніст, вкладав, як і Байрон, в уста своїх героїв такі слова, які їм наказувала говорити їх роля часто збунтованих паріїв, демонів і напів потвор із жєстами „надлюдини“.

IV.

Історики української літератури знають, кілько завдячує наша поезія Пушкінові. Вже сама вирізьблена ним строфа стала у свій час зразком, який стояв перед очима поетів, наче модель. Шевченко захоплювався ним, Куліш нераз не міг позбутись його мотивів, Драгоманів навіть не міг уявити собі літературного вишколу без нього.

Та чи маємо бути горді, що у століття смерті Пушкіна наші поети теж, нарівні з іншими європейськими, на-

ново перекладають його? Все те, що сказав Пушкін справді свободолюбного про свободу і справді гордого про поета, розсипується у порох, коли подумаємо, що наддніпрянські поети мусять перекладати його, наче державні урядовці, коли мусять скласти офіційний поклін державному достойникові. Навіть письменник, що оспівує державну владу, не виграє ніколи від того, коли влада починає ним опікуватись. А ця влада виграє від того ще менше.

Не уявляємо собі англійців, якто вони приневолюють залежні від себе народи перекладати і звеличувати Кіплінга. Зате уявляємо собі нині дуже добре українську літературу без перекладів Пушкіна, якого може в нас читати, хто хоче і вміє в оригіналі.

Навіть якби ми мусіли читати, перекладати і звеличувати Данта, Шекспіра або Гете, то й тоді ми не мали б із них більшої користі, як учні, що мусять учитися клясиків, коли всією душею ненавидять свого вчителя.